

Prefixálně-sufixální adjektiva v pomístních jménech v Čechách

Prefixal-Suffixal Adjectives in Bohemian Minor Place-Names

This article provides an analysis of the prefixal-suffixal adjectival lexical units found in names of uninhabited places on the territory of Bohemia. The individual lexical units are derived both from common-noun and proper-name bases. The author deals with the repertory of the prefixes used, as well as the competition between the suffixes *-ský*, *-ní* and *-ný*. The geolinguistic point of view shows that the lexical units analysed occur most frequently in minor place-names of southwest and northeast Bohemia.

Key words: adjectives, minor place-names, prefixal-suffixal formation, word-formation

Klíčová slova: adjektiva, pomístní jména, prefixálně-sufixální tvoření, slovtvorba

0. Tento příspěvek navazuje na stať věnovanou předponově-příponovým substantivům vyskytujícím se v pomístních jménech v Čechách¹ (Štěpán, 2011). Tentokrát si na témže materiálu budeme všimát prefixálně-sufixálních formací adjektivních. Mluvnice češtiny 1 (1986, s. 383; dále MČ 1) vymezuje kategorii adjektiv odvozených „z příslovečných a jiných určení, zvláště vyjádřených předložkovým pádem substantiv“. Podobně jako u substantiv (Štěpán, 2011) jsou základem těchto adjektiv (dvouslovné) předložkové výrazy; „původní předložka se přehodnocuje v předponu, např. ze spojení (*jsoucí*) *pod kůží* (o tuku, Isg), popř. (*vstříknutý*) *pod kůží* (Asg) vzniká adj. *podkožní* (tuk, injekce)“ (MČ 1, s. 383). V adjektivech vzniklých předponově-příponovým tvořením se setkáváme podle MČ 1 (s. 383) se čtyřmi sufixy: *-ní*, *-ný*, *-ový* a *-ský* (s variantou *-cký*). Jednotlivé předpony vznikly nejčastěji přehodnocením z předložek, jejichž primární význam je místní (*na*, *po*, *nad*, *pod*, *před*, *za*, *při*, *mezi*, *mimo*, *proti*).

Je zapotřebí připomenout, že některá adjektiva typu *podhajský*, *zářecký* je možné interpretovat nejen jako odvozená od předložkových spojení (*pod hájem*, *za řekou*), ale i jako utvořená od prefixálně-konverzních apelativ (*podhájí*, *zářečí*).

¹ I v tomto článku je našim materiálovým východiskem abecední generální katalog pomístních jmen v Čechách, uložený v oddělení onomastiky Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., v Praze. Stejně jako ve stati věnované prefixálně-sufixálním substantivům zapisujeme i zde analyzované lexikální jednotky, které nejsou vždy shodné s konkrétními pomístními jmény, verzálkami.

1. Adjektiva tvořená sufixem *-ský*

V porovnání s ostatními třemi sufixy je sufix *-ský* v prefixálně-suffixálních adjektivech² přítomných v pomístních jménech v Čechách výrazně nejčetnější; bylo jím utvořeno 153 lexikálních jednotek.

1.1 Prefix *pod(e)*-

Podobně jako u substantiv (a to nejen prefixálně-suffixálních [Štěpán, 2011], ale rovněž čistě prefixálních a prefixálně-konverzních [viz Harvalík, 2000, s. 120–121]) v anoikonymii Čech převažuje i u prefixálně-suffixálních adjektiv vyskytujících se v pomístních jménech v Čechách prefix *pod(e)*. Ve spojení se sufixem *-ský* slouží k derivaci adjektiv jak od apelativních, tak od propriálních (konkrétně toponymických) základů.

Apelativní základy mají vztah (a) k terénním útvarům (*hora – PODHORSKÝ*³, *PODHOŘSKÝ*, *hůrka – PODHŮRECKÝ*, *kopec – PODKOPECKÝ*, *skála – PODSKALSKÝ*⁴, *stráž – PODSTRANSKÝ*, *PODSTRÁNSKÝ*⁵); (b) k vodě a vodním zařízením (*řeka – PODŘECKÝ*, *PODŘEČSKÝ*, *hráz – PODHRÁZSKÝ*⁶); (c) k rostlinnému porostu (*bez – PODBEZSKÝ*, *bor – PODBORSKÝ*, *PODBOŘSKÝ*, *PODBOROVSKÝ*, *háj – PODHAJSKÝ*⁷, *PODHÁJSKÝ*, *lípa – PODLIPSKÝ*, *trní – PODTRNSKÝ*); (d) ke stavbám (*dvůr – PODEDVORSKÝ*, *mlýn/mlajn – PODEMLÝNSKÝ*, *PODEMLEJNSKÝ*, *fara – PODFARSKÝ*, *fortna – PODFORTENSKÝ*, *kostel – PODKOSTELSKÝ*, *město – PODMĚSTSKÝ*⁸, *most – PODMOSTECKÝ*⁹, *šibenice – PODŠIBENSKÝ*¹⁰, *škola – PODŠKOLSKÝ*, *zámek –*

² Stranou ponecháváme adjektiva vzniklá prefixálně-konverzním tvořením typu *bezhlavý*.

³ Příruční slovník jazyka českého (dále PSJČ) uvádí pouze adjektivum *podhorský* ‚vztahující se k podhůří‘. V pomístních jménech však toto adjektivum vychází zřejmě spíše z předložkového spojení *pod horou* než z prefixálně-konverzního substantiva *podhoří/podhůří*. Kott (1880, s. 634) uvádí u adjektiva *podhorský* německou definici ‚unter dem Berge befindlich‘. (U slovníků češtiny v článku odkazujeme – s výjimkou Kottova slovníku – na jednotlivá hesla bez udání konkrétního dílu a strany.)

⁴ Jungmann (1989–1990; dále Jg) interpretuje adjektivum *podskalský* jako odvozené od apelativa *podskalí*. Jím uváděný německý ekvivalent ‚unterfelsig‘ však připouští i výklad z předložkového spojení *pod skalou/skalami*.

⁵ PSJČ dokládá adjektivum *podstránský* ‚ležící, usídlený pod strání‘.

⁶ PSJČ uvádí adjektivum *podhrázký* ‚ležící pod hrází‘.

⁷ PSJČ vykládá adjektivum *podhájský* jako ‚položený, jsoucí v podhájí‘. U tohoto adjektiva připadají v úvahu dvě možné slovtvorné interpretace: fundujícím výrazem může být jak apelativum *podhájí*, tak předložkové spojení *pod hájem* (srov. výše adjektivum *podhořský*).

⁸ PSJČ uvádí adjektivum *podměstský* s významem ‚předměstský‘.

⁹ Adjektivum *podmostecký* slovníky češtiny neuvádějí, je však dvěma doklady doloženo v Lexikálním archivu Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. (dále LexArch).

¹⁰ Lexikální jednotka *PODŠIBENSKÝ* je utvořena od předložkového spojení *pod šibenicí*; při tvoření došlo ke zkrácení slovtvorného základu.

PODZÁMECKÝ¹¹, *zvonice* – PODZVONSKÝ¹²; (e) k hranicím a ohrazeným pozemkům (*mez* – PODMEZSKÝ, *vobora* – PODVOBORSKÝ).

Propriální základy jsou (jako v prefixálně-sufixálních anoikonymických lexikálních jednotkách obecně) zastoupeny výhradně základy toponymickými. Základem prefixálně-sufixálních formací se stávají jednak oikonyma ([Dolní] *Hbity* – PODEHBITSKÝ, [Benešova] *Hora* – PODHORSKÝ, *Hrádek* – PODHRÁDECKÝ, *Káciň* – PODKÁCIŇSKÝ, *Lité* – PODLÍCKÝ [< *podlitský*], *Louňovice* [pod *Blaníkem*] – PODLOUŇOVICKÝ, *Malenice* – PODMALENICKÝ, *Malovice* – PODMALOVSKÝ¹³, *Mrač* – PODMRAČSKÝ, *Prádlo* – PODPRÁCKÝ [< *podprádký* < *podprádlský*], *Radětice* – PODRADĚTSKÝ, *Rychnov* [nad *Kněžnou*] – PODRYCHNOVSKÝ, *Vransko* – PODVRANECKÝ¹⁴), jednak anoikonyma (oronymum *Blaník* – PODBLANICKÝ, název lesa *Brdo* – PODBRDSKÝ, název rybníka *Broumar* – PO DBROUMARSKÝ, oronymum *Hrádek* – PODHRÁDECKÝ, pozemkové jméno *Hradce* – PODHRADSKÝ, název lesa *Ryšova* – PODRYŠOVSKÝ, pozemkové jméno *Stráň* – PODSTRANSKÝ, oronymum *Vráž* – PODVRÁŽSKÝ, PODEVRÁŽSKÝ, pozemkové jméno [Malý] *Zájezd* – PODZÁJEZDSKÝ).

1.2 Prefix *za* -/zá-

Apelativní základy mají vztah (a) k tvaru (*kout* – ZÁKOUTSKÝ¹⁵), (b) k terénním útvarům (*hora* – ZAHORSKÝ, ZÁHORSKÝ¹⁶, *strž* – ZÁSTRŽSKÝ), (c) k vodě, vodním zařízením a mokřým místům (*bahno* – ZÁBAHENSKÝ, *přivoz* – ZAPŘÍVOZSKÝ, *rybník* – ZÁRYBNICKÝ¹⁷, *řeka* – ZÁŘECKÝ¹⁸), (d) k rostlinnému porostu (*lípa* – ZÁLIPENSKÝ¹⁹), (e) ke stavbám (*dvůr* – ZÁDVORSKÝ²⁰, *fortna* – ZÁFORTENSKÝ,

¹¹ PSJČ zaznamenává adjektivum *podzámecký* ‚položený pod zámek‘.

¹² Lexikální jednotka *PODZVONSKÝ* je pravděpodobně utvořena od předložkového spojení *pod zvonici*; při tvoření došlo ke zkrácení slovotvorného základu. Zcela vyloučit však nelze ani fundující výraz *pod zvonem*.

¹³ Při tvoření lexikální jednotky *PODMALOVSKÝ* došlo ke zkrácení slovotvorného základu.

¹⁴ Fundujícím základem lexikální jednotky *podvranecký* je předložkové spojení *pod Vranskem*. Při tvoření došlo ke zkrácení slovotvorného základu, ke kterému nebyla připojena přípona *-ský* ve své základní podobě, nýbrž její varianta *-ecký* (k tomuto jevu viz Štěpán, 2009, s. 205).

¹⁵ Zde však připadá v úvahu souvislost s apelativem *zákoutí* – k tomu viz níže *ZÁKOUTNÍ*.

¹⁶ PSJČ uvádí lidové adjektivum *záhorský* ‚za horami jsoucí, bydlící‘. Jg toto přídavné jméno vykládá jako ‚záhorní, co za horou jest‘.

¹⁷ Kott (1887, s. 243) dokládá adjektivum *zárybnický*, u kterého podává německou definici ‚hinter dem Teich gelegen‘.

¹⁸ PSJČ uvádí adjektivum *zářecký* (které charakterizuje jako lidové) s významem ‚týkající se zářečí‘. Kott (1887, s. 231) je definuje jako ‚jenseits des Flusses gelegen‘.

¹⁹ K fundujícímu výrazu *za lipami* byla připojena rozšířena varianta sufixu *-enský*, která se obvykle připojuje pouze k propriálním základům (viz zde III.A.1.2.3). Na spojení s apelativními základy nemáme k dispozici žádné jednoznačné doklady.

²⁰ PSJČ uvádí adjektivum *zádvorský* ‚za dvorem‘.

hospoda – ZAHOSPODSKÝ, *huť* – ZÁHUTSKÝ, ZÁHUŤSKÝ, *stodola* – ZASTODOLSKÝ, *most* – ZÁMOSTECKÝ, *kostel* – ZAKOSTELSKÝ²¹, ZAKOSTELECKÝ, ZÁKOSTELECKÝ²²), (f) ke kulturní půdě (*humna* – ZAHUMENSKÝ²³, *palouk* – ZAPALOUCKÝ, *pastva* – ZAPASTEVSÝ, *pole* – ZÁPOLSKÝ).

S propriálními, konkrétně toponymickými bázemi se setkáváme u lexikálních jednotek ZABLATSKÝ (z pozemkového jména *Blata*), ZÁKAMENSKÝ (z oronyma *Kamenná*) a ZÁPSINSKÝ²⁴ (z MJ *Psinek*²⁵).

1.3 Prefix *nad(e)*-

Předložková předpona *nad(e)* se ve fundujících útvarech adjektiv tvořených sufixem *-ský* pojí s apelativy *mlýnmlejn* (NADEMLÝNSKÝ²⁶, NADEMLEJNSKÝ) a *zahrádka* – NADZAHRADECKÝ, dále pak s oikonymem *Lísek* (NADLÍSECKÝ).

1.4 Prefix *před*-

S prefixem *před* se setkáváme pouze v lexikální jednotce PŘEDVESKÝ, která vychází z předložkového spojení *před(e) vsí*.

2. Adjektiva tvořená sufixem *-ní*

V porovnání s příponou *-ský* je sufix *-ní* v prefixálně-sufixálních formacích vyskytujících se v pomístních jménech na území Čech zastoupen podstatně méně. Repertoár prefixů, které jsou součástí fundujícího útvaru, je však naopak ještě bohatší než u lexikálních jednotek tvořených sufixem *-ský*. Na rozdíl od formací s příponou *-ský* se sice u lexikálních jednotek utvořených sufixem *-ní* nesetkáváme s předponou *nad-*, navíc zde však vystupují prefixy *pří-* a *mezi-*.

2.1 Prefix *pod(e)*-

Výrazně zde převažují apelativní základy, které mají vztah (a) k terénním útvarům (*hora* [někdy i ve významu ‚les‘] – PODHORNÍ²⁷), (b) k přechodům přes vodu a zařízením využívajícím vodní sílu (*brod* – PODBRODNÍ, *hamr* – PODHAMERNÍ), (c) k rostlinnému porostu (*hájek* – PODHÁJEČNÍ, *les* – PODLESNÍ²⁸), (d) ke stav-

²¹ Kott (1887, s. 120) zaznamenává adjektivum *zakostelský* ‚zakostelní, za kostelem bydlící‘.

²² PSJČ uvádí adjektivum *zákostecký* k *zákostelí*.

²³ Kott (1887, s. 72) zachycuje pouze adjektivum *záhumenský* ‚záhumenní, za humny jsoucí‘.

²⁴ Při tvoření od předložkového spojení *za Psinkem* došlo ke zkrácení slootovorného základu.

²⁵ Název *Psinek* patří části obce Staré Hradiště (viz Statistický lexikon obcí v Čechách, 1923, s. 101).

²⁶ Slovníky češtiny adjektivum *nademlýnský* neuvádějí, je však jedním výskytem doloženo v LexArch.
²⁷ PSJČ uvádí adjektivum *podhorní* ‚jsoucí, ležící pod něčím výše položeným‘, Jg toto adjektivum vykládá jako ‚pod horou, pod horami bydlící, neb se nalézající‘.

²⁸ PSJČ zaznamenává adjektivum *podlesní* ‚jsoucí pod lesem‘.

bám a sídlům (*dvůr – PODEDVORNÍ, hrad – PODHRADNÍ*²⁹, *klášter – PODKLÁŠTERNÍ*³⁰, *kostel – PODKOSTELNÍ, ves – PODVESNÍ*³¹, *zvonice – PODZVONIČNÍ*), (e) ke kulturní půdě (*pole – PODPOLNÍ, zahrada – PODZAHRADNÍ*), (f) k ohrazeným pozemkům (*krchov – PODKRCHOVNÍ*³²). Od toponymických základů je odvozena pouze lexikální jednotka *PODBORNÍ*³³ (od názvů lesů *Bor, Bory*).

2.2 Prefix *za-/zá-*

Lexikální jednotky s tímto prefixem jsou méně početné, a proto je nebudeme klasifikovat do sémantických skupin. Vycházejí z následujících apelativních základů: *humna – ZAHUMENNÍ*³⁴, *kostel – ZÁKOSTELNÍ*³⁵, *kout – ZÁKOUTNÍ*³⁶, *les – ZÁLESNÍ*³⁷, *pole – ZÁPOLNÍ, rybník – ZARYBNÍČNÍ, ZÁRYBNÍČNÍ, str(o)uha – ZÁSTRUŽNÍ, ves – ZÁVESNÍ, voda – ZÁVODNÍ*. Z toponymických základů vycházejí lexikální jednotky *ZÁBORNÍ*³⁸ (z názvu lesa *Bory*) a *ZÁDOLCNÍ*³⁹.

2.3 Prefix *před-*

Předpona *před-* byla při tvoření adjektiv pomocí sufixu *-ní* využita ve dvou případech, a to v lexikální jednotce *PŘEDVESNÍ*, utvořené ze spojení předložky *před* s apelativem *ves*, a v lexikální jednotce *PŘEDDOLCNÍ*, jejímž fundujícím výrazem je spojení předložky *před* s pomístním jménem *Dolce* (viz výše *ZÁDOLCNÍ*).

²⁹ PSJČ uvádí adjektivum *podhradní* ‚ležící, rozprostírající se pod hradem‘.

³⁰ Slovníky češtiny adjektivum *podklášterní* neuvádějí, je však jedním výskytem doloženo v LexArch.

³¹ Slovníky češtiny adjektivum *podvesní* neuvádějí, je však dvěma doklady doloženo v LexArch.

³² Slovníky češtiny adjektivum *podkrchovní* neuvádějí, je však jedním výskytem doloženo v LexArch.

³³ Tato lexikální jednotka je zastoupena v pomístních jménech ve třech různých lokalitách: *Podborní mlýn* v katastru města Náchoda má svůj název podle polohy pod lesem *Bory*, stejně tak louky *Podborní* v Kloužovicích na Táborsku byly pojmenovány podle polohy pod lesem *Bory*, les *Podborní* v Noskově na Mladovožicku je nazván podle polohy pod lesem *Bor*. Kott (1893, s. 282) uvádí adjektivum *podborní* ‚pod borem ležící‘.

³⁴ Jg uvádí adjektivum *zahumenní* ‚za humny‘.

³⁵ PSJČ uvádí adjektivum *zákostelní* jednak jako vztahové k *zákostelí*, jednak s významem ‚ležící za kostelem‘.

³⁶ Slovtvorná interpretace této lexikální jednotky je nejistá; jako velmi pravděpodobná se jeví souvislost s apelativem *zákoutí* ‚odlehlejší, poněkud oddělené místo v místnosti n. mezi domy, v zahradě a pod., kout‘ (PSJČ). S tímto apelativem spojuje adjektivum *zákoutní* i PSJČ, který je vykládá jako ‚stojící v zákoutí, stojící stranou‘.

³⁷ PSJČ zaznamenává adjektivum *zálesní* ‚ležící za lesem‘.

³⁸ Pozemky *Záborní* se nacházejí v katastru obce Noskov na Mladovožicku; jejich pojmenování tedy odráží – stejně jako v případě výše zmíněného lesa *Podborní* doloženého na téže katastru – polohu vzhledem k lesu *Bory*.

³⁹ Pomístní jméno *Zádolcní* patří pozemku v katastru města Jaroměř; podobně jako název *Předdolcní* (viz níže) odráží polohu pozemku vzhledem k lokalitám zvaným *Horní* a *Dolní Dolce*.

2.4 Prefix *pří-*

Prefixu *pří-* bylo využito při tvoření adjektiv *PŘÍFAREMŇÍ*⁴⁰ (z předložkového spojení *při farmě*), a *PŘÍHUMENNÍ* (*při humnech*).

2.5 Prefix *mezi-*

Dvě adjektiva v našem materiálu byla utvořena sufixem *-ní* rovněž ze spojení předložky *mezi* se substantivem; jde o lexikální jednotky *MEZIHORNÍ*⁴¹ (*mezi horami*) a *MEZILESNÍ*⁴² (*mezi lesy*).

3. Adjektiva tvořená sufixem *-ný*

3.1 Prefix *pod(e)-*

Apelativní základy mají vztah (a) k terénním útvarům (*břeh – PODEBŘEŽNÝ*, *hora – PODHORNÝ*, *hůrka – PODHŮREČNÝ*, *kopec – PODKOPEČNÝ*), (b) k vodním plochám (*rybník – PODRYBNÝ*⁴³), (c) k rostlinnému porostu (*les – PODLESNÝ*), (d) ke stavbám a sídlům (i zaniklým) (*dvůr – PODOVVORNÝ*, *hradiště – PODHRADIŠTNÝ*, *sklep – PODSKLEPNÝ*⁴⁴, *šibenice – PODŠIBENIČNÝ*, *ves – PODVESNÝ*), (e) ke kulturní půdě (*vinice – PODVINIČNÝ*, *zahrada – PODZAHRADNÝ*). Ve třech případech se pak setkáváme se základem toponymickým: z názvu lesa *Bory* vychází lexikální jednotka *PODBORNÝ*, lexikální jednotka *ČIHADLO*, přítomná v pozemkovém jménu *Na Čihadle*, se stala základem výrazu *PODČIHADELNÝ*, z oronyma *Okrouhlice* byla utvořena lexikální jednotka *PODVOKROUHLIČNÝ*.

3.2 Prefix *za-/zá-*

V pomístních jménech na území Čech jsou dále doloženy tři lexikální jednotky obsahující prefix *za-/zá-* a sufix *-ný*. Vycházejí z apelativ *humna – ZAHUMENNÝ*⁴⁵, *les – ZÁLESNÝ*⁴⁶, *rybník – ZÁRYBNIČNÝ* a *ves – ZÁVESNÝ*.

⁴⁰ Adjektivum *přífaremní* není ve slovnících češtiny zaznamenáno, je však jedním výskytem doloženo v LexArch; zachyceno je zde spojení *přífaremní pastvina*.

⁴¹ Jg uvádí adjektivum *mezihorní* ‚mezi horami‘; toto adjektivum zaznamenává rovněž LexArch.

⁴² PSJČ dokládá adjektivum *mezilesní* ‚jsoucí mezi lesy‘.

⁴³ Při tvoření došlo ke krácení slovotvorného základu.

⁴⁴ Název rybníka *Podsklepný* vykládá zpracovatel soupisu pomístních jmen pro obec Skály na Vodňansku podle polohy ‚pod sklepy dvora Dvorce‘.

⁴⁵ Slovníky češtiny adjektivum *zahumenný* neuvádějí, LexArch však jedním výskytem dokládá podobu *záhumenný*.

⁴⁶ Kott (1887, s. 134) zaznamenává adjektivum *zálesný* ‚který je za lesem‘.

3.3 Prefix *nad-*

Předložková předpona *nad-* se v adjektivech utvořených sufixem *-ný* pojí s apelatívy *náves* – *NADNÁVESNÝ* a *vinice* – *NADVINIČNÝ*.

3.4 Prefix *mezi-*

Adjektiva *MEZIHORNÝ* a *MEZIRYBNÍČNÝ* jsou utvořena sufixem *-ný* ze spojení předložky *mezi* s apelatívy *hora* a *rybník*⁴⁷.

4. Adjektiva tvořená sufixem *-ový*

Prefixálně-sufixální formace se sufixem *-ový* jsou v pomístních jménech na území Čech ojedinělé. Doloženy jsou následující lexikální jednotky: *ZÁMOSTOVÝ* (z předložkového spojení *za mostem*), *ZÁTRNOVÝ* (*za trnám*), *ZÁVRŠKOVÝ* (*za vrškem*). Pravděpodobně sem patří i adjektivum *PODSKALOVÝ* (*pod skalou*)⁴⁸.

5. Jazykovězeměpisné hledisko

Jak už bylo konstatováno v příspěvku věnovaném předponově-příponovým substantivům (Štěpán, 2011), o všech zkoumaných prefixálně-sufixálních formacích (substantivních i adjektivních) vystupujících v pomístních jménech lze obecně říci, že se nejčastěji vyskytují v jihozápadních a v severovýchodních Čechách.

Územní rozšíření prefixálně-sufixálních adjektiv je zachyceno na mapkách⁴⁹ č. 1 a 2. Jak vyplývá z mapky č. 1, formace se sufixem *-ský* jsou nejčastější v jihozápadních a severovýchodních Čechách, ovšem oblasti jejich výskytu nejsou příliš ostře vymezeny.

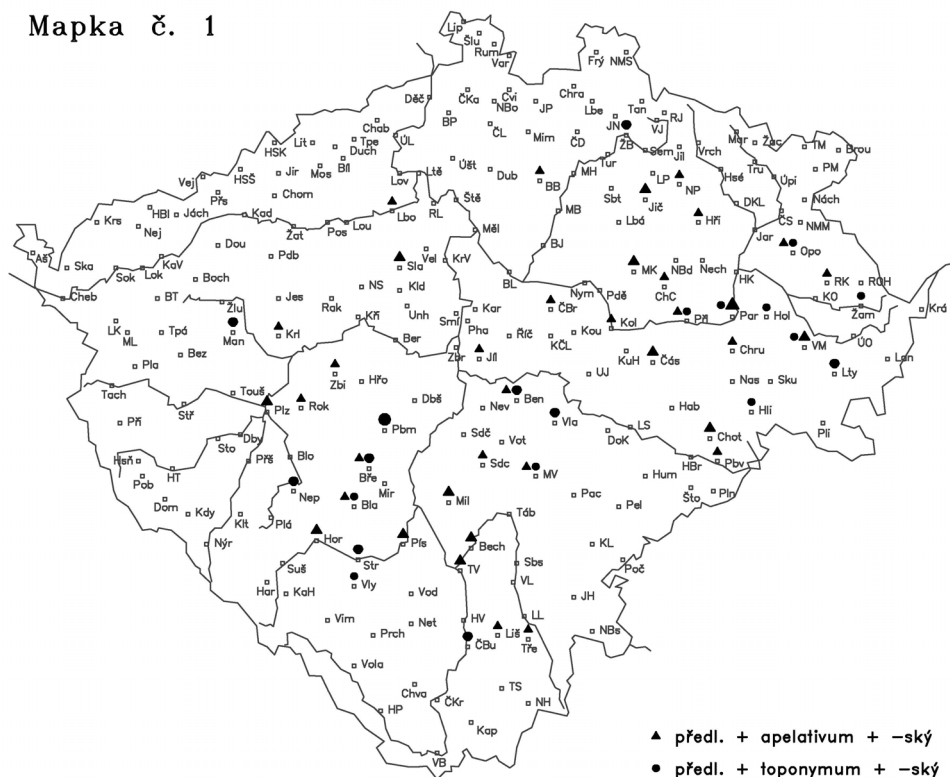
Mnohem výraznější areály představují oblasti výskytu sufixů *-ní* a *-ný*. Adjektivní lexikální jednotky utvořené sufixem *-ný* vytvářejí poměrně výrazný areál na jihu Čech, který je ohraničen linií Písek – Vodňany – Hluboká nad Vltavou – České Budějovice – Trhové Sviny – Třeboň – Soběslav – Písek (s přesahy směrem na severozápad a severovýchod). Dále se s tímto sufixem častěji setkáváme v jihovýchodních Čechách (s přesahem do východní části středních Čech). Jednotlivě se pak vyskytuje na Jesenicku, Velvarsku a Mělnicku (viz mapky č. 2).

⁴⁷ Apelatívu *hora* zde vystupuje patrně ve významu ‚les‘; podle soupisu pomístních jmen pro Ostrovec na Mírovicku se jméno vztahuje k „okolí dnes zrušené cesty mezi dvěma lesními revíry“.

⁴⁸ Nejednoznačná je interpretace pomístního jména *V Záhorových* (pole v Řečanech nad Labem na Přeloučsku). Může se zde jednat o prefixálně-sufixální lexikální jednotku *ZÁHOROVÝ*, avšak může jít i o posesivní adjektivum od osobního jména *Záhora*.

⁴⁹ Orientační body na mapkách jsou sídly bývalých soudních okresů. Užití zkratky těchto sídel jsou vysvětleny např. v úvodním svazku Slovníku pomístních jmen v Čechách (Olivová-Nezbedová – Maleninská, 2000, s. 14–18). Velikost značek je přímo úměrná počtu výskytů pomístních jmen v jednotlivých soudních okresech.

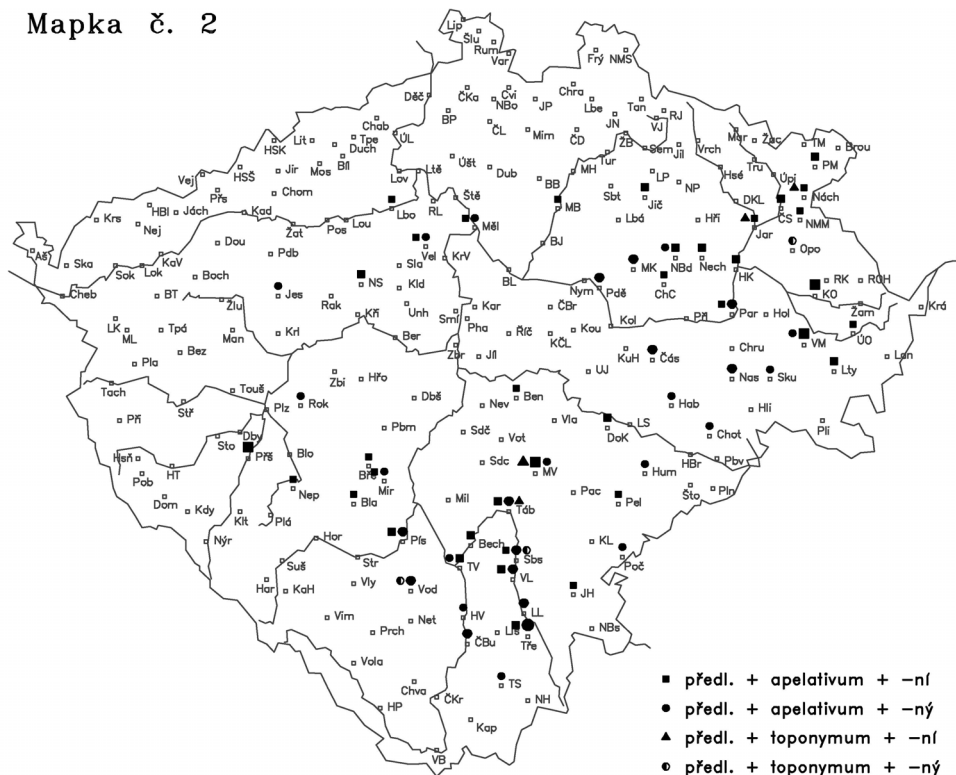
Mapka č. 1

Areál výskytu sufixu *-ní* se na jihu Čech částečně překrývá s areálem sufixu *-ný*. Na jihu je však ohraničen linií Jindřichův Hradec – Třeboň – Veselí nad Lužnicí – Týn nad Vltavou – Písek, dále pak pokračuje západním směrem v úzkém pásu až k Přešticím. Na severu je tento areál vymezen linií Přeštice – Nepomuk – Březnice – Písek – Bechyně – Tábor – Mladá Vožice – Pelhřimov (viz mapku č. 2). Ostře vymezený areál sufixu *-ní* se nachází v severovýchodních Čechách, a to severovýchodně od linie Litomyšl, Vysoké Mýto, Pardubice, Nechanice (s jednotlivými přesahy západním směrem). Je pozoruhodné, že na východě Čech se areály sufixů *-ný* a *-ní* navzájem nepřekrývají, pouze spolu sousedí (viz mapku č. 2). Podobně jako sufix *-ný* se i přípona *-ní* jednotlivě vyskytuje na Mělnicku, Velvarsku, dále též na Libochovicku a Novostrašecku⁵⁰.

⁵⁰ Adjektiva utvořená z předložkových spojení sufixem *-ový* se v pomístních jménech na území Čech vyskytují velmi zřídka, a proto se jejich územní distribucí nezabýváme.

Mapka č. 2

6. Závěr

Předmětem tohoto oddílu byla analýza adjektivních lexikálních jednotek v anoničnosti Čech, které vznikly prefixálně-sufixálním tvořením. Doloženo je tvoření jak od apelativních, tak od propriálních, konkrétně toponymických základů. Není nikterak překvapivé, že výrazně nejčastější jsou prefixálně-sufixální adjektiva se sufixem *-ský*, méně časté jsou pak přípony *-ní* a *-ný*. Všechny tři sufixy jsou však doloženy při tvoření od apelativních i toponymických základů. Podobně jako u prefixálně-sufixálních substantiv je i zde z prefixů nejčastější *pod-*, na druhém místě je pak předpona *za-/zá-*. Ostatní prefixy (*nad[e]-*, *před-*, *pří-*, *mezi-*) jsou zastoupeny výrazně nižším počtem dokladů. Rovněž oblasti výskytu jsou zde podobné jako u prefixálně-sufixálních substantiv: lexikální jednotky zkoumané v tomto oddíle se nejčastěji vyskytují v pomístních jménech v jihozápadních a severovýchodních Čechách.

LITERATURA

- HARVALÍK, M. (2000): Ke konkurenčním vztahům v českém anoikonymickém systému (na příkladě dvou anoikonymických strukturních modelů). In: L. Olivová-Nezbedová – R. Šrámek – M. Harvalík (eds.), *Onomastické práce 4. Sborník rozprav k sedmdesátým narozeninám univ. prof. PhDr. Ivana Lutterera, CSc.* Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 109–137.
- JUNGMANN, J. (1989–1990): *Slovník česko-německý I–V*. 2. vyd. Praha: Academia.
- KOTT, F. Š. (1880): *Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický II*. Praha: František Šimáček.
- KOTT, F. Š. (1887): *Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický V*. Praha: František Šimáček.
- KOTT, F. Š. (1893): *Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický VII*. Praha: František Šimáček.
- Lexikální archiv Ústavu pro jazyk český AV ČR*, v. v. i. [online]. Cit. 2010-01-18. <<http://bara.ujc.cas.cz/psjc>>.
- Mluvnice češtiny 1* (1986). Praha: Academia.
- OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L. – MALENÍNSKÁ, J. (2000): *Slovník pomístních jmen v Čechách. Úvodní svazek*. Praha: Academia.
- Příruční slovník jazyka českého I–VIII* (1935–1957). Praha: Státní nakladatelství – Školní nakladatelství – SPN.
- Statistický lexikon obcí v Čechách* (1923). Praha: Státní úřad statistický.
- ŠTĚPÁN, P. (2009): K problematice tvoření detoponymických adjektiv (na základě materiálu pomístních jmen z území Čech). *Naše řeč*, 92, s. 196–212.
- ŠTĚPÁN, P. (2011): Prefixálně-sufixální substantiva v pomístních jménech v Čechách. *Naše řeč*, 94, s. 78–86.

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
Valentinská 1, 116 46 Praha 1
stepan@ujc.cas.cz